

PROPOSTA D'ESTUDI DE LA CERÀMICA MEDIEVAL A LA CATALUNYA VELLA (S. IX-XI): CONTEXTOS ESTRATIGRÀFICS I AVENÇ TIPOLÒGIC I FUNCIONAL

JORDI ROIG i BUXÓ
JOAN-MANUEL COLL i RIERA
JOSEP-A. MOLINA i VALLMITJANA

INTRODUCCIÓ

La recerca de les ceràmiques d'època medieval a l'àrea catalana ha centrat l'interès de nombrosos investigadors al llarg de les darreres dècades. La necessitat d'individualitzar i enquadrar històricament les ceràmiques reduïdes (grises) i oxidades per part dels arqueòlegs medievalistes ha generat nombrosos i variats estudis. Tanmateix, la mateixa naturalesa del material ha dificultat els intents de síntesi i d'homogeneïtzació de les dades.

L'estudi d'aquestes produccions a Catalunya s'inicià amb els treballs i primers estats de la qüestió efectuats per Manuel Riu al llarg de la dècada dels setanta, a partir de les intervencions arqueològiques realitzades pel Departament d'Història Medieval de la UB en diversos jaciments (Caulers, forn de Santa Creu d'Ollers, Sant Sebastià del Sull, Sorba, etc.)(RIU, 1971-72, 1976, 1980a, 1980b), i en especial la dels forns de Casa En Ponç (Berga) l'any 1959, la qual, posteriorment, fou objecte de tesi d'I. Padilla (PADILLA, 1984).

La complexitat del panorama ceramològic de l'àrea catalana s'ha anat enriquint, també, en la mida en què s'han anat donant a conèixer conjunts de materials procedents de diferents jaciments i excavacions pun-

tuals, com és el cas de l'Esquerda (OLLICH, 1984). Una mostra d'això queda reflectida en el volum «Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya Medieval», annex 2 de la revista *Acta Medievalia*, 1984.

La caracterització de produccions singulars ha esdevingut també una línia d'investigació per part d'E. Riu, amb l'estudi de les ceràmiques espatulades de Barcelona, centrada essencialment en les sitges (RIU i BARRERA, 1984, 1991), i també d'estudis exhaustius d'àrees geogràfiques definides, com és el cas del Vallès (COLL-ROIG-MOLINA, 1994).

Actualment, cal destacar dues línies d'estudi ben definides: d'una banda, la seguida per A. López, A. Caixal i X. Fierro (Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona), centrada en la caracterització tipològica i tecnològica del material de les comarques de Barcelona, a partir de la qual s'han proposat unes àrees de difusió de les produccions (LÓPEZ-FIERRO-CAIXAL, 1991; LÓPEZ-CAIXAL-FIERRO, 1993); de l'altra, l'excavació del centre productor (forns i tallers) de Cabrera d'Anoia (Anoia), per part d'un equip pluridisciplinari sota la direcció d'I. Padilla (LEENHARDT-PADILLA-THIRIOT-VILA, 1993), està proporcionant valuoses dades sobre les fases de producció dels obradors, i ha d'esdevenir un punt de referència clau en l'estudi de les ceràmiques comunes reduïdes d'època medieval.

PROPOSTA D'ESTUDI

Actualment, i arran de les darreres intervencions arqueològiques en jaciments alt medievals, s'han documentat nombrosos conjunts de materials ceràmics ben contextualitzats, els quals fan possible la realització d'anàlisis detallades i exhaustives d'aquestes produccions.

La realització de dos treballs de recerca, ara en curs, ha de permetre individualitzar-les i establir un repertori morfològicofuncional dels recipients ceràmics d'aquest període, i esdevenir així la base material necessària per al coneixement i estudi del poblament i organització del territori en època feudal.

El mètode triat per a l'estudi d'aquestes produccions es basa en l'anàlisi detallada dels materials procedents de contextos estratigràfics tancats i homogenis, valorant la naturalesa de cada un dels jaciments (rurals/urbans-civils/religiosos/militars), amb la pertinent identificació de

les tècniques de cocció i de la composició de les pastes, la qual haurà de ser contrastada amb l'anàlisi fisicoquímica.

La identificació i la caracterització de cadascuna de les formes, i els tractaments decoratius, han de permetre elaborar també la seriació d'un repertori tipològic i funcional.

Les diferents anàlisis quantitatives i percentuals esdevenen, d'aquesta manera, la base empírica de la investigació, mitjançant les quals s'obtidran dades fiables que permetran establir les pertinents propostes interpretatives.

L'ÀMBIT GEOGRÀFIC I CRONOLÒGIC

L'anàlisi de les produccions ceràmiques reduïdes i oxidants l'hem centrada en un territori culturalment homogeni dins del període tractat, amb una organització sociopolítica també similar. És per això que s'ha triat l'àmbit de la Catalunya Vella, configurat essencialment pels comtats de Barcelona, Empúries i Girona, corresponents a les actuals comarques del litoral i prelitoral de les actuals províncies de Barcelona i Girona.

Les produccions identificades en contextos d'aquest període (s. IX-XI) són alhora fàcilment identificables i presenten unes característiques tècniques i morfològiques comunes, com són la coexistència de productes reduïts i oxidants, juntament amb tècniques decoratives com l'espulat o la incisió.

Aquestes produccions presenten la singularitat, a més, de ser perfectament distingibles de les ceràmiques islàmiques coetànies, ben documentades a Balaguer, Lleida i Tortosa, i mostren una afinitat amb les produccions de l'àrea llenguadociana, amb les quals s'emparenten formalment i tècnicament.

El marc cronològic se centra entre els segles IX i XI, pel fet de correspondre a l'etapa de formació i desenvolupament dels comtats feudals catalans que configuraran la Catalunya Vella.

L'anàlisi exhaustiva i rigorosa dels contextos arqueològics d'aquesta àrea han de permetre, doncs, individualitzar i definir un grup ceràmic que sembla que és propi de l'àrea catalana.

ALGUNS CONTEXTOS ESTRATIGRÀFICS

- **L'església vella de Sant Menna** (Sentmenat, Vallès Occidental) (ROIG-COLL-MOLINA, 1995): ha proporcionat un conjunt de set sitges amb els estrats de reompliment, amortitzats a mitjan s. XI per la construcció d'una església romànica (*ante quem* 1064). Tot el material ceràmic recuperat és d'una gran uniformitat tècnica i tipològica, i ofereix un ampli repertori formal de ceràmica espatulada. Associat a aquest lot, es localitzà un òbol d'argent de Ramon Borrell (986-1018) i fragments d'una ampolla islàmica en verd i manganès.

- **Santa Maria de Panissars**¹ (la Jonquera, Alt Empordà)(CASTELLVÍ, 1987): amb un conjunt d'una vintena de sitges anteriors a la construcció d'una església romànica (1010-1011) i amb dues datacions absolutes de C14 (6.3G=875-1055 GIF 7280; 12.2H=660-980 LY 4459). El material, molt homogeni, es caracteritza per les sitges espatulades i grises sense espatular associades a olles reduïdes de tipologia diversa.

- **Plaça de Ramon Muntaner**² (Peralada, Alt Empordà): es tracta d'una intervenció d'urgència efectuada l'any 1993 (LLINÀS *et alii*, 1994). S'hi identificà un espai urbà d'habitatge, amb cases i sitges (fases III-IV), amb diverses reestructuracions dins la fase V, en la qual es localitzà una estança de foneria datada dins el s. XI a partir d'un mancús d'or trobat al paviment. El material ceràmic dels estrats tancats de les fases III-IV, escàs, consistia en ceràmica espatulada i olles reduïdes, amb una datació *ante quem* de final del segle XI.

- **Avinguda de la Catedral**³ (Barcelona, Barcelonès): es tracta d'una excavació d'urgència realitzada l'any 1989 (SAC, 1992). Procedent dels estrats d'amortització d'un conjunt de sitges, es va identificar un extens repertori de ceràmiques, molt homogeni, del qual destaquen les sitges espatulades i grises, i les olles de coccio reductora, de morfologia diversa (ROIG-COLL-MOLINA, 1994), idèntiques a les produccions abans esmentades.

¹. Volem agrair a J. Castellví les facilitats per a la consulta d'aquests materials i que ens hagués proporcionat tota la informació disponible així com dades inèdites.

². Volem agrair a Joan Llinàs i Jordi Sagrera tota la informació i ajuda facilitades per a l'estudi del material.

³. Volem agrair també a Oriol Granados que ens hagués facilitat la consulta d'aquests materials, i, especialment, a Carolina Rovira, arqueòloga codirectora, tota la informació referent al jaciment.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV., *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*, annex 2 de L'Acta Medievalia, Barcelona (1984).
- CASTELLVÍ, G., «Église Sainte-Marie-de-Panissars», a *Le Courrier archéologique du Languedoc-Rousillon*, 30 (1987), Lattes, p. 7-9.
- COLL i RIERA, Joan-Manuel; ROIG i BUXÓ, Jordi; MOLINA i VALLMITJANA, Josep-A. (en premsa): «La ceràmica d'època carolíngia i comtal al Vallès», a *Comunicacions de la Taula Rodona de la Ceràmica Medieval Catalana* (Barcelona, 14-15 i 16 de novembre de 1994).
- LEENHARDT, M.; PADILLA, J.I.; THIRIOT, J.; VILA, J.M., «Primers resultats dels treballs al taller medieval de ceràmica grisa de Cabrera d'Anoia», a *Estrat*, 6 (1993), Igualada, p. 151-177.
- LLINÀS, J.; MIRÓ, M.; MONTALBÁN, C.; PALAHÍ, LI.; SAGRERA, J., «Excavacions d'urgència a la plaça de Ramon Muntaner (Peralada, Alt Empordà)», a *II Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Torroella de Montgrí (1994), p. 147-155.
- LÓPEZ MULLOR, A.; FIERRO, J.; CAIXAL, À., «Hallazgos de cerámica gris medieval en las comarcas de Barcelona», a *Actes del CMMO*, Lisboa, 16-22 de novembre de 1987, Mértola (1991), p. 542-545.
- LÓPEZ MULLOR, Alberto; CAIXAL, Àlvar; FIERRO, Javier, «Difusión de las cerámicas grises/oxidadas medievales en las comarcas de Barcelona (siglos IX-XIII)», a *Actes del IV CAME*, t. III (1993), Alacant, p. 1027-1033.
- MIRÓ ALAIX, Manuel; LLINÀS i POL, Joan; SAGRERA i ARADILLA, Jordi; MONTALBÁN i MARTÍNEZ, Carme; PALAHÍ i GRIMAL, Lluís, Memòria d'excavació de la plaça de Ramon Muntaner (Peralada, Alt Empordà), Servei d'Arqueologia de la Generalitat, Girona (1992-1993), Memòria inèdita.
- OLLICH i CASTANYER, Imma, «Formes i decoració de la ceràmica grisa medieval procedent del jaciment de l'Esquerda (Barcelona)», a *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*, annex 2 de L'Acta Medievalia, Barcelona (1984), p. 81-97.
- PADILLA, J. Ignacio, «Contribución al estudio de las cerámicas grises catalanas de época medieval: el taller, hornos y producción de Casampons (Berga)», a *Ceràmica grisa i terrissa popular de la*

- Catalunya medieval, annex 2 de l'Acta Medievalia, Barcelona (1984), p. 99-143.
- RIU, Manuel, «El taller de ceràmica medieval de Santa Creu d'Ollers», a Boletín Arqueológico de Tarragona, IV època, núm. 113-120 (1971-72), p. 253-268.
- RIU, Manuel, «Algunas formas completas de la cerámica gris catalana (siglos XII-XIII)», a Actes del I CIAM, vol. II, Palerm-Erice, 20-22 de setembre de 1974, Palerm (1976), p. 542-545.
- RIU, Manuel, «Estado actual de las investigaciones sobre las cerámicas catalanas de los siglos IX al XIV», a Actes del CMMO, Vallbonne, 11-14 de setembre de 1978, París (1980a), p. 385-395.
- RIU, Manuel, «Els forns medievals de la ceràmica grisa a Catalunya», a Quaderns d'Estudis Medievals, núm. 1, Barcelona (1980b), p. 56-79.
- RIU BARRERA, Eduard, «D'algunes formes de terrissa alt-medieval barcelonina», a Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval, annex 2 de l'Acta Medievalia, Barcelona (1984), p. 29-48.
- RIU BARRERA, E., «La ceràmica espatulada de Barcelona», a Actes del CMMO, Lisboa, 16-22 de novembre de 1987, Mértola (1991), p. 587-592.
- ROIG i BUXÓ, Jordi; COLL i RIERA, Joan-Manuel; MOLINA i VALLMITJANA, Josep-A., L'església vella de Sant Menna. Sentmenat: del segle V al XX, Sentmenat (1995).
- ROIG i BUXÓ, Jordi; MOLINA i VALLMITJANA, Josep-A.; COLL i RIERA, Joan-Manuel, Estudi de la ceràmica medieval de l'avinguda de la Catedral, Treball inèdit dipositat al SAC, Barcelona (1994).
- S.A.C, L'avinguda de la Catedral: de l'ager de la colònia Barcino a la vilanova dels Arcs, Ajuntament de Barcelona, Barcelona (1992).

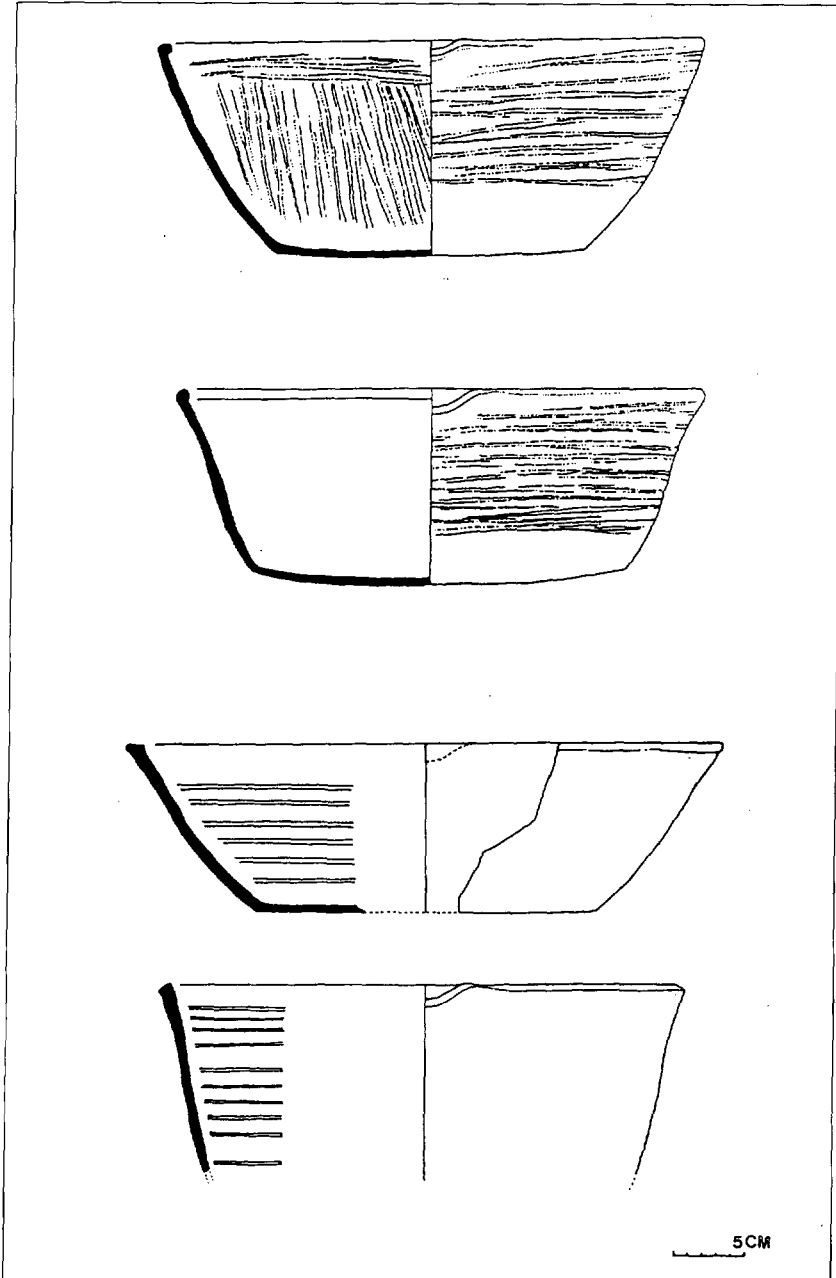

Figura 1.- Diferents tipus de cossis, amb o sense espatulat, procedents de l'església vella de St. Menna (Sentmenat, Vallès Occ.)(Dibuix J. ROIG i BUXÓ, 1993).

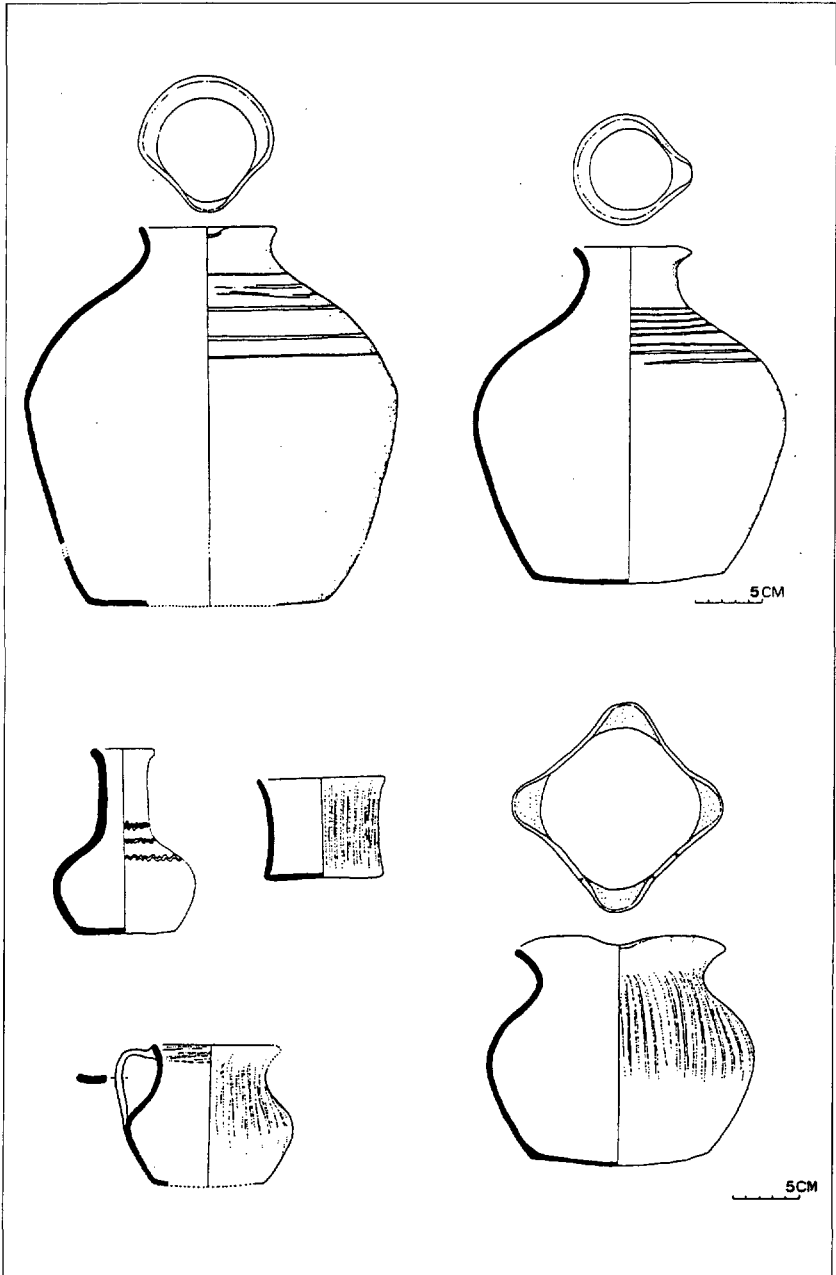

Figura 2.- Algunes formes ceràmiques espatulades i sense espatular, procedents de l'església vella de St. Menna (Sentmenat, Vallès Occ.)(Dibuix J. ROIG i BUXÓ, 1993).

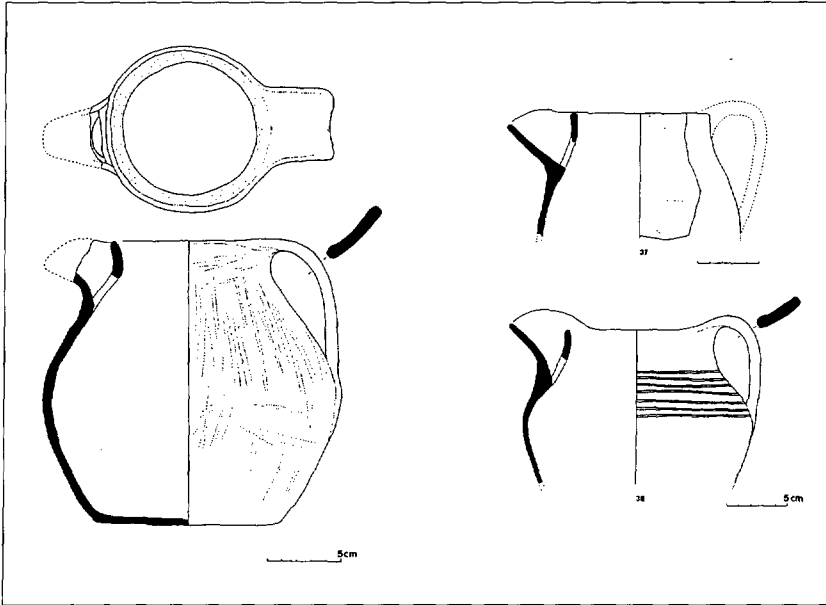

Figura 3.- Sitra espatulada i dues sitres sense espatular, procedents del jaciment de l'Avinguda de la Catedral (Barcelona, Barcelonès)(Dibuix J. ROIG i BUXÓ, 1994).